

STORTINGET

Representantforslag 80 S

(2020–2021)

fra stortingsrepresentanten Per Espen Stoknes

Dokument 8: 80 S (2020–2021)

Representantforslag fra stortingsrepresentanten Per Espen Stoknes om verneprosess for utvalgte hellige fjell i samisk kultur

---

Til Stortinget

Bakgrunn

Stadig flere land anerkjenner hellige steder i landskapet som verneverdige fordi de har hatt og har en viktig funksjon i samfunnet. I Norge er det også spesielle steder med tusenårige tradisjoner og religiøse praksiser. De bør anses som verneverdige med særskilt krav på beskyttelse. Både Sverige og Australia har innført regulatoriske ordninger for visse fjell. I Norge er det fortsatt ingen hellige fjell som har oppnådd en slik status til tross for at de samiske kulturtradisjoner er godt dokumenterte. Forslaget vil anerkjenne, verne og støtte hellige steder med religiøs, kulturell og sosial betydning og ha stor verdi til fremtidige generasjoner.

Nyere forskning og arkeologiske funn har dokumentert religiøse praksiser rundt hellige fjell, innsjøer, skog, fjell, stein og andre naturformasjoner som fortsatt er levende i samisk kultur. De hellige fjellene er viktige for samenes tradisjonelle åndelig praksis og anses ha en åndelig kraft i naturen som samene har brukt til alle tider. Fra 1700-tallet ble samiske språk og kultur sett på som et onde for stat og kirke. Samisk kultur ble etter hvert ulovlig og strengt straffet. Alt av språk, sang, dans og tradisjonelle feiringer skulle erstattes med vestlig kultur. De samiske tradisjonene i det offentlige rom forsvant gradvis og ble forbeholdt de få i familien, i små grupper, mellom enkeltpersoner og kanskje ved be-

stemte anledninger. Reindrift og duodji, samisk håndverk, har vært sentral for overlevelsen av samiske religiøse tradisjoner. Stedsnavn som Sáivu, Bassi, Áiles, Haldi, Áahka forteller at det er hellige fjell og at de finnes i alle samiske områder.

Praksisene er nå kritisk truet. Økt tilrettelegging av gruvedrift, kommersiell turisme, vann- og vindkraft og annen infrastruktur fører til at de tradisjonelle praksisene knyttet til naturen svekkes. Det offentlige søkelyset har vært rettet mot Stetind som Norges nasjonalfjell og Tromsdalstind som ble aktualisert gjennom OL-planene for Tromsø. Nå er problemstillingene aktualisert gjennom planer for kraftutbygging ved mange hellige fjell, bl.a. Rásttigáisá i Tana og Aahkansnjurtjie/Kjerringtinden i Hattfjelldal/Hemnes.

Mange hellige fjell har hatt funksjoner som på mange måter ligner på de som kirkebyggene har hatt for kristne nordmenn. Der hvor kirkene og andre utvalgte bygninger har fått et sterkt vern, har de hellige fjellene i Norge intet rettsvern og anerkjennelse som kulturelle og religiøse samlingspunkter.

Status dagens regulatoriske rammeverk i Norge og internasjonalt

Grunnloven § 108, lyder slik «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.» Denne såkalte Sameparagrafen ble vedtatt og tilføyd ved grunnlovsvedtak 6. mai 1988. Den fastlegger en rettslig – i tillegg til en politisk og moralsk – forpliktelse for den norske stat overfor same- ne. Den gir en rettslig bindende retningslinje for norske myndigheters utforming og gjennomføring av sin samepolitikk. Sameparagrafen underbygger at Norge har et særlig ansvar for det samiske folket og for bevaring og

utvikling av den samiske kulturen, da størstedelen av det samiske folket er bosatt i Norge.

Denne retningslinjen har ikke blitt brukt på hellige fjell og andre hellige steder i naturen. Hellige fjell finnes ikke bare i hele det samiske bosettingsområdet, men på alle verdens kontinenter. De siste årene har en rekke andre land fått på plass egnede lover og rettsvern som sikrer urfolks tilgang til sine hellige fjell, elver og andre spesielle steder. I Australia har rettighetene til det hellige fjellet Uluru nettopp blitt tilbakeført til urfolket. På New Zealand har både Mount Taranaki og elven Whanganui blitt egne rettssubjekt. I Sverige har det hellige fjellet Atoklimpen hatt status som kulturresevat siden 2005. Et fjellområde på 940 hektar viser til kontinuitet i levemåte gjennom 10 000 år med spor etter ildsteder, gamle/kåtetomter, lagringsanlegg, reindrift, gravsteder og offerplasser. Kulturresevat er en svensk form for vern som får

«stöd av 7 kap 9 § miljöbalken och inrättas av länsstyrelse eller kommun i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Skyddsformen infördes 1999 i och med att miljöbalken trädde i kraft.»

I kulturminneloven § 2 står det «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til», og i § 4 f står det at «Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til» er automatisk fredet når de stammer fra oldtid og middelalder (inntil år 1537). Mange slike kulturminner er registrert hos Riksantikvaren, men ofte på en ufullstendig, utilgjengelig og lite anvendbar måte, som beskrevet i NIKU Rapport 24 Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning, fra Norsk institutt for kulturminneforskning.

I Meld. St. 31 (2018–2019) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – nevnes «offersteder og hellige fjell» bare

én gang i en opplisting av kulturminnetyper (s. 34), mens substansdrøftingen går utelukkende på bevaring av samiske bygninger og bosetninger. Sametinget understreker imidlertid at det ikke foreligger tilstrekkelige ressurser til selv bygningsvern. Det nytter lite å tillegge kulturminnevern og ansvar til Sametinget, dersom ressurser og myndighet ikke står i samsvar med oppgavene og områdene.

Konklusjon: på tross av Grunnlov, kulturminnelov, kulturminnepolitikk og Meld. St. 31 (2018–2019), har i praksis ingen hellige fjell, innsjøer eller samiske offersteder fått en permanent anerkjent vernestatus i Norge, og dermed går fortsatt utbyggingsinteresser av naturområder ofte foran kulturminnevern og religiøse praksiser knyttet til for eksempel reindrift.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen utrede internasjonale og nasjonale erfaringer med juridiske, institusjonelle, arbeidsmessige og økonomiske modeller som støtter bevaringen av hellige fjell og natursteder for kommende generasjoner.
2. Stortinget ber regjeringen igangsette en særskilt verneprosess for å tildele i første omgang fem utvalgte samiske hellige fjell og natursteder et styrket vern – etter modell av svensk kulturresevat, ett fra hvert samiske språkområde og utvalgt av Sametinget. Det styrkede vernet skal sikre mulighetene for fortsatte religiøse og kulturelle praksiser knyttet til disse hellige fjellene og naturstedene, slik at man kan høste erfaringer med vernemetodene for senere utredning og videreføring.

10. desember 2020

Per Espen Stoknes